

RAPPORT FRA PROSJEKT TESAURUS

Sluttrapport fra et samarbeidsprosjekt mellom Universitetet i Oslo,
Universitetsbiblioteket og Nasjonalbiblioteket. Ført i pennen av Unni Knuten,
Vibeke Stockinger Lundetræ og Øystein Walthaug

OKTOBER 7, 2024
UNIVERSITETET I OSLO
Universitetsbiblioteket

Innholdsfortegnelse

Innhold

Innholdsfortegnelse	2
Forord	4
Ordforklaringer	4
Innledning og bakgrunn for prosjektet	7
Kort beskrivelse av vokabularene per i dag	8
Humord:	8
Emnevokabular for spesialbibliografier (norvok)	9
NBIs emneordliste for faglitteratur (nbiemnfag)	9
Metodikk og samhandling	9
Spesielle utfordringer og hvordan dette ble løst	10
Felles for begge vokabularer	10
Emnevokabular for spesialbibliografier (norvok) – spesielle forhold	11
Faktorisering	11
Begrepsavklaringer	12
Proveniens	12
Vurdering av «gråsoner»	13
Hvordan er termen brukt, hvor mye er termen brukt?	13
Synonymer/nærsynonymer	14
Hvor mye er termen i bruk i fagmiljøene?	14
Litterære karakterer og litterære steder	14
Også gjennomgang i NBs vokabular	15
NBIs emneordliste for faglitteratur (nbiemnfag)– spesielle forhold	15
Faktorisering	15
Vurdering av «gråsoner»	15
Synonymer/nærsynonymer og delvis overlapp	16
Endringer i Humords hierarkistruktur	16
Litterære priser	16
Resultat og måloppnåelse	17
Emnevokabular for spesialbibliografier (norvok)	17
NBIs emneordliste for faglitteratur (nbiemnfag)	17
Måloppnåelse i forhold til opprinnelig søknad	17

Forslag til videre arbeid.....	18
Prosjektdeltakere og andre involverte.....	18
Litteraturliste.....	19
Vedlegg 1 Økonomirapport.....	20

Forord

I 2023 fikk Universitetet i Oslo, Universitetsbiblioteket 240 000 kroner fra Nasjonalbiblioteket for å gjennomføre prosjekt Tesaurus, et samarbeidsprosjekt mellom de to institusjonene.

Herved følger sluttrapport fra prosjektet (prosjektnummer 104385 Tesaurus, referanse 2023/180-5).

Vi vil gjerne benytte anledningen til å takke for støtten og for et meget hyggelig og konstruktivt samarbeid gjennom prosjektperioden!

Ordforklaringer

Begrep

Et begrep er en terms innholdsside – det vil si emnet, idéen eller betydningen som termen uttrykker

Emneord

Se **Term**

Emneord i streng

Emneord i strenger er strukturert etter hvilke aspekter som inngår i et sammensatt emne. Rekkefølgen av emneordene følger hovedmønsteret Innholdsbeskrivende emneord – Innholdsbeskrivende emneord av allmenn karakter – Generelle emneord som i eksempelet under:

Hester – Avl – Tidsskrift

Faktorisering

Oppsplitting av et sammensatt begrep

Eksempel:

Mynter + Romerriket

Ikke Romerske mynter

Formterm

Term brukt for å beskrive dokumenters bibliografiske eller fysiske form

Geografisk term

Beskriver et geografisk emne, i form av navn på steder, regioner, hav med mer

Hierarkisk relasjon

Hierarkiske relasjoner viser fra underordnet term til overordnet term og omvendt

Homonyme termer

Homonyme termer er termer som har samme skrivemåte eller uttale, men forskjellig betydning. Homonyme termer får forklarende parentes

Eksempel:

Hvaler (Kommune)

Hvaler (Pattedyr)

Humord

Humord er en emneordstesaurus som søker å dekke alle sentrale emner innen humanistiske og samfunnsvitenskapelige fagområder. Fagenes randområder dekkes også, men mindre detaljert. Humord kan både være navnet på tesaurusen Humord, og en enkelt foretrukken term i den samme tesaurusen. I det første tilfellet er Humord et egennavn og får stor forbokstav. I det andre tilfellet er humord et fellesnavn og skrives med liten forbokstav

Innholdsbeskrivende term

En term som beskriver emnemessig innhold

Juridiske emneord

Emneordsystem som er sterkt sammenkoblet med UBOs klassifikasjonssystem for rettsvitenskap, L-skjema

Kronologisk term

Beskriver et emne tidsmessig i form av årstall

Kvalifikator (betydningsindikator)

Kvalifikator benyttes for å skille homonyme og polyseme termer. Dette er termer som skrives likt, men har forskjellige eller beslektede betydninger. Det brukes også hvis termens betydning kan misforstås og bør forklares

Kvasisynonym

Kvasisynonyme termer er termer som behandles som synonyme i en viss kontekst (eksempelvis i Humord-tesaurusen), men som ikke nødvendigvis er synonyme i andre sammenhenger

Mapping

Mapping betyr i denne sammenheng en tilordning av deweynumre til termene i emneordsvokabularet, og en angivelse av relasjonen mellom termen og deweyklassen

Nærsynonym

Se **Synonym**

Polyseme termer

Polyseme termer er termer som utgår fra en grunnbetydning. Ved polysemi sløyfes forklarende parentes fra grunnbetydningen

Eksempel:

Horn

Horn (Bakverk)

Polyhierarkiske relasjoner

Relasjoner der en term er hierarkisk underordnet flere overordnede termer

Eksempel:

Nevrovitenskap

OT Medisin

OT Naturvitenskap

Realfagstermer

Realfagstermer er et kontrollert emneordsvokabular som i hovedsak dekker fagområdene naturvitenskap, matematikk og informatikk.

Sammensatte termer

Termer som består av flere ord

Eksempel:

Bærekraftig utvikling

Norsk litteratur

Se-henvisning (BF=brukt for, BRUK)

Term som viser fra synonyme og kvasisynonyme termer til foretrukken term

Sjangerterm

Term brukt for å beskrive hvilken sjanger (en inndelingsmåte innen litteratur) et dokument er skrevet i

Synonym

Ord med samme eller nesten samme betydning som et annet ord

Term

Ord eller uttrykk som er valgt for å betegne emne, tema, idé eller saksforhold

Tesaurus

Kontrollert og strukturert vokabular hvor begreper er representert ved termer og organisert slik at relasjonene mellom begrepene er tydeliggjort og se-henvisninger som synonymer og kvasisynonymer viser til foretrukne termer

Innledning og bakgrunn for prosjektet

Høsten 2023 mottok Universitetet i Oslo, Universitetsbiblioteket (UBO) midler fra Nasjonalbiblioteket (NB) til prosjekt Taurus. Hensikten med prosjektet var å innlemme NBs Emneordsvokabular for spesialbibliografier (inkludert emneord for Ibsen-bibliografien) (norvok) og Emneord for Norsk barnebokinstitutt (NBI) (nbiemnfag) i UBOs Humord-tesaurus.

En kort bakgrunnsbeskrivelse og begrunnelse for prosjektet ble gitt i selve søknadsteksten:

I 2014/2015 gjennomførte Nasjonalbiblioteket (NB) og UiO Universitetsbiblioteket (UB) et prosjekt som munnet ut i rapporten *En norsk generell tesaurus?* (Ohren et al.) Hensikten med prosjektet var å undersøke om det forelå et grunnlag for å opprette en norsk generell tesaurus (NGT) basert på Humord-tesaurusen. NGT skulle i første omgang romme de viktigste emneordssystemene fra UB og NB og integrere disse i en felles struktur. I senere faser ville også andre, eksterne vokabularer integreres.

Følgende emnesystemer var tenkt inn i fase 1 av NGT:

- Humord
- Juridiske emneord inkludert Menneskerettighetstermer
- Realfagstermer
- Norart (norske tidsskriftartikler), forfatter- og spesialbibliografier, samisk bibliografi og andre emneordssystemer ved NB

Selv om Humord i utgangspunktet dekker alle fag, er det de humanistiske/samfunnsvitenskapelige hierarkiene som har best kvalitet. Det var derfor en usikkerhet knyttet til om de helsefaglige hierarkiene skulle være en del av NGT eller erstattes med MeSH. (Medical Subject Headings). Et overordnet mål ved planleggingen av NGT var å redusere antall emneordssystemer som er i bruk i Norge, samtidig som man for visse fagområder ønsket å beholde etablerte emneordssystemer med stor utbredelse, som MeSH eller Emneord for musikk (tesaurus utgitt av Norsk musikkbibliotekforening).

NGT var dermed tenkt som et nav eller node i et nettverk av eksisterende tesauri som skulle mappes sammen.

Av ulike grunner, vesentlig av ressursmessig karakter, ønsket ikke NB å iverksette NGT i sin foreslåtte form. I ettertid har det likevel vært faglige aktiviteter ved begge institusjoner som har jobbet videre i tråd med intensjonene til NGT:

Ved UB:

- Taurusen er gjort tilgjengelig for nedlasting via Skosmos (data.ub.uio.no: Humord)
- Oversettelse av Humord til engelsk slik at tesaurusen i dag er tospråklig
- Mapping av Realfagstermer og Humord til Deweys desimalklassifisering (NB-støttet prosjekt, 2015-2019)
- Harmonisering av regelverket til ISO-standard for tesauri

- Harmonisering av indekseringsregler for Realfagstermer og Humord. Dette gir mulighet for en eventuell senere integrasjon av Realfagstermer i Humord
- Innlemmelse av Menneskerettighetstermer i Humord
- Innlemmelse av Stortingsbibliotekets vokabular i Humord
- Flere medlemsorganisasjoner i BIBSYS-konsortiet har gått bort fra lokale system eller bruk av frie nøkkelord og tatt i bruk Humord
- Humord-konsortiet er styrket, og teller i dag 14 bibliotek (fra 5 i 2020)
- Medlemmene i konsortiet deltar mer aktivt med termforslag og utviklingsarbeid enn tidligere
- UB har satt ned en arbeidsgruppe for å vurdere om MeSH skal erstatte Humord-hierarkiene Helse og Psykologi (årsplanpunkt 2023)
- UB foretar en overlappsanalyse mellom Juridiske emneord og Humords hierarki for Rettsvesen (årsplanpunkt 2023)

Ved NB:

- NB har etablert Nasjonalbibliotekets vokabulartjeneste (NBVOK) og publisert dette fritt gjennom Skosmos. Blant disse vokabularene er Norsk tesaurus for sjanger og form ((NTSF); basert på Library of Congress Genre/Form Terms). Tesaurusen ble etablert gjennom et samarbeid mellom NB, Bokbasen og Biblioteksentralen.
- Mye samordningsaktivitet innen de enkelte emnevokabularene

Samarbeid mellom UB og NB:

I tråd med målet om å redusere antall emneordssystem har UB og NB i 2022/2023 samarbeidet om å innlemme Humords form-hierarki i Nasjonalbibliotekets vokabular Norsk tesaurus for sjanger og form. Dette har resultert i at NTSF har fått tilført mange form-/sjangertermer som er i bruk i UH-sektoren.

Søknaden understreket at prosjektet ville innebære faglige fordeler for begge bibliotek samt for medlemmene i deltakerbibliotekene i Humord-samarbeidet. I tillegg vektla UBO at arbeidet også ville være standardiserende og at et samarbeid ville være i tråd med intensjonene i utredningen fra 2014/2015.

Kort beskrivelse av vokabularene per i dag

Humord:

Flere endringer har skjedd siden søknadsteksten over ble skrevet. Dagens status er:

- Juridiske emneord er innlemmet i tesaurusen
- 2/3 av Realfagstermer er innlemmet, arbeidet med å overføre Realfagstermer til Humord pågår for fullt og vil bli ferdigstilt i 2025
- Med innlemmelsen av Realfagstermer fikk vi også nynorske termer i Humord. Oversettelsen av Realfagstermer til nynorsk ble i sin tid utført av Universitetet i Bergen og er siden videreført av UBO. Det er besluttet at hele Humord-vokabularet

skal oversettes til nynorsk, arbeidet er i gang. Alle nye humord får termer på bokmål, nynorsk og engelsk

- Emnevokabularet til Norges Idrettshøgskole er innlemmet
- Etter en vurdering av hierarkiene for helse og psykologi opp mot MeSH, besluttet vi å fortsatt utvikle disse Humord-hierarkiene. MeSH-terminologien innen helse ble vurdert som for spesifikk for vår bruk
- Humord-samarbeidet teller nå (eksklusiv NB og Senter for Ibsen-studier) 18 bibliotek
- Humord-tesaurusen utgjør i skrivende stund 28 573 foretrukne termer. I tillegg kommer 84 600 alternative søkeinnnganger på engelsk, nynorsk og bokmål.

Humord består av innholdsbeskrivende termer (MARC-felt 650), geografiske termer (MARC-felt 651) og kronologiske termer (MARC-felt 648). Etter at vi overførte sjanger-/formemneordene (MARC-felt 655) til NBs [Norsk tesaurus for sjanger og form](#) (NTSF) er det kun et fåtall slike emneord igjen i Humord.

Emnevokabular for spesialbibliografier (norvok)

Vokabularet inneholder termer for emner brukt i forfatter- og spesialbibliografier. Dette omfatter 1814-bibliografien, bibliografiene over Bjørnson, Collett, Fosse, Hamsun, Ibsen og Solstad, samt bibliografiene Norsk-amerikansk samling, Norske tidsskrifter 1700-1820, Norske bøker 1519-1850 og Norsk lokalhistorisk bibliografi.

En overlappsanalyse som ble gjort på Nasjonalbiblioteket på søknadstidspunktet viste at det var en overlapp mellom Norvok og Humord på 73 % (2052 av totalt 2798 termer), mens 746 termer ikke var overlappende og dermed skulle vurderes i prosjektet.

NBs emneordliste for faglitteratur (nbiemnfag)

NBI sin emneordliste for barnelitteratur oppsto i forbindelse med det internasjonale samarbeidet CLIP (Children's literature in periodicals) rundt 1990. Vokabularet er basert på en oversettelse av det engelske vokabularet og har blitt brukt til å emneordsette sekundærlitteratur.

NBs overlappsanalyse i forkant av prosjektsøknaden tydet på at det var 54 % overlapp (501 av 920 termer) mellom vokabularene, mens 419 termer ikke overlappet.

Metodikk og samhandling

Vi startet prosjektet med å legge inn termene for hvert vokabular i separate excel-ark. Her markerte vi hvert emne med fargekodene grønn, gul eller rød. Denne metodikken har vi brukt tidligere ved innlemmelse av andre vokabular. Grønnmerkede termer omfattet i starten overlappen og termer som vi uten videre innlemmet i tesaurusen. Gulmerkede termer markerte det vi var usikre på og ville ha en dialog med NBs deltakere om. Dette kunne for eksempel være termer hvor det finnes nærsynonymer i Humord eller litt spesielle emner som kun hadde ett treff i NBs katalog. Rødmerkede termer var termer som ikke kunne tas inn i tesaurusen. Dette kunne eksempelvis være termer som titler (MARC-felt 630), korporasjoner (MARC-felt 610) eller personnavn (MARC-felt 600) som ikke skal registreres i Humord. Det kunne også være emneord hvor forhold i regelverket for [Humord-håndboka](#) tilsier en annen løsning.

Etter å ha fargekartlagt på denne måten, hadde vi et første møte med NB 17. oktober 2023. Ingebjørg Rype hadde rolle som koordinator fra NBs side i dette prosjektet, og det var henne vi forholdt oss til i første omgang. På møtet ble vi enige om metodikk, samarbeidsformer og

ansvarsfordeling i grove trekk og satte en dato for et første møte med alle i prosjektgruppa. I påvente av oppstartsmøtet med alle deltagerne, delte vi filene med dem via Google Docs.

På første møte i prosjektgruppa (7. desember 2023) orienterte vi hverandre om vokabularene og la planer for gjennomføringen av prosjektet. Vi bestemte oss også for å skifte plattform. Etter møtet opprettet vi et Teamsområde på UiO. Dette ble samhandlingsarenaen i resten av prosjektet.

Vi brukte regnearket til å dokumentere og diskutere termer. Dette fungerte fint som diskusjonsarena mellom møtene. Nedenfor vises et eksempel fra excel-arket:

D28		
Brukt for "Den store reisen". Diskuteres med UBO. Iry/EG 20240416		
A	B	
26	arakter)	nyopprettet
27	Alfred Allmers (litterær karakter)	nyopprettet
28	Alkestis	nyopprettet
	Amerikareisen	nyopprettet

I dette eksempelet har termen Amerikareisen antageligvis opprinnelig vært gulett ut fra UBOS side. Kommentaren fra NB er at denne termen er brukt for «Den store reisen». Etter en diskusjonsrunde på et av prosjektmøtene, ser vi at dette emneordet er tatt inn i Humord-tesaurusen (grønt).

Det har vært i alt fire prosjektmøter av en halv dags varighet i 2024 (18. januar, 16. februar, 14. juni (norvok) og 9. september (nbiemnfag)), fem i alt i hele prosjektperioden. På de første møtene var alle deltakerne fra NB til stede, mens de siste møtene handlet om spørsmål knyttet til ett og ett vokabular. Det forholdsvis lange oppholdet mellom februar og juni skyldtes at NB trengte tid på intern gjennomgang.

Da prosjektet ble satt i gang var det usikkert om Nasjonalbiblioteket så for seg å ta i bruk Humord-tesaurusen etter innlemmelse av vokabularene i denne. Vi erkjente at innsatsen og viljen til å «forhandle» om resultatet er en annen dersom det ligger et forpliktende samarbeid til grunn i etterkant av prosjektperioden. Vi tok derfor opp dette spørsmålet ganske tidlig i prosjektperioden. Ultimo februar fikk vi dette referatet fra et seksjonsmøte i NB:

NB skal gå over til å bruke Humord for de spesialbibliografiene der det tildeles emneord. Overgangen skjer når utvidelsen av Humord er ferdig. NBs folk fortsetter deltakelsen i prosjektet for å sørge for at NBs behov for begrep i vokabularet dekkes.

Denne avklaringen var et viktig premiss inn i det videre arbeidet.

Spesielle utfordringer og hvordan dette ble løst

Felles for begge vokabularer

Ingen av NB-vokabularene hadde tesaurusstruktur. Dermed besto innlemmelsen i Humord også i å plassere termene i et faglig hierarki. Stort sett ga dette seg selv, men noen ganger måtte vi også diskutere hvor termen best hørte hjemme eller hvorvidt vi sto ovenfor en polyhierarkisk relasjon.

Emneordssystemene bestod av frittstående termer, ikke emneord i streng. Det gjorde jobben lettere at grunnstrukturen var lik. Stort sett bestod termene av ett ord, men det var også mange tilfeller av flere ord (sammensatte termer). Dette gjaldt særlig termene fra Norsk barnebokinstituttets liste. I

Humord-håndboka er det klare regler for når vi skal bruke sammensatte termer og når en skal splitte det sammensatte uttrykket og uttrykke begrepet med flere termer (faktorisering).

Da Humord-tesaurusen ble etablert på tidlig 90-tall var det mange emneordssystem/tesauri som i stor grad faktoriserte sammensatte begrep. Humord-tesaurusen er tuftet på samme tenkemåte. Oppsplitting (faktorisering) er imidlertid ofte lite brukervennlig siden brukeren normalt sett vil benytte naturlig språk ved søk. I de senere år har Humord-redaksjonen i økende grad innført sammensatte termer, men på grunn av mengden av treff og kompleksiteten i å reversere, er det foreløpig ikke mulig å tenke seg å gjøre om på strukturen for eksempel innen litteraturfaget. Derfor må vi dessverre leve med at Norsk barnelitteratur er spillet opp i termene Norsk litteratur og Barnelitteratur. Den utbredte bruken av faktorisering fikk særlig konsekvenser for nbimnfag-vokabularet.

En annen særegenhet i Humord er bruken av Historie kontra Historisk framstilling. I Humord-håndboka framstilles dette slik:

Ved gjenfinning er det viktig å kunne skille tradisjonelle «historiebøker» (av typen Norges historie, verdens historie) fra historiske framstillinger av andre emner (for eksempel adventskalenderens historie, litteraturhistorie). Termen Historie har derfor i Humord fått følgende brede definisjon: «Menneskehetens utvikling og de særlige epoker i denne». For tradisjonell historie brukes følgende termer:

Historie:

Termen Historie brukes for generelle historiske framstillinger av politisk- og/eller sosialhistorisk karakter.

[...] For alle andre historiske framstillinger brukes termen Historisk framstilling i tillegg til term for emnet og eventuelt for periode

Av denne grunn blir Norsk litteraturhistorie faktorisert i Norsk litteratur + Historisk framstilling.

Også bruk av endelsen historie innen et fag er problematisk i Humord. Her sier regelverket:

Humord inneholder en rekke fagtermer med endelsen «-historie». Disse brukes bare for det faget (emnet) de representerer og ikke for historiske framstillinger. For å presisere bruken av disse termene har alle fått kvalifikatoren (Faget), for eksempel Idéhistorie (Faget), Kulturhistorie (Faget), Språkhistorie (Faget).

Disse spesielle reglene i Humord, førte til at en del brukte, sammensatte termer fra NBs vokabularer måtte bortfalle.

Emnevokabular for spesialbibliografier (norvok) – spesielle forhold

Faktorisering

Norvok hadde liten grad av sammensatte begreper, så det var lite vurderinger av hvorvidt begrep skulle faktoreres eller ei. Noen eksempler skapte likevel hodebry. Norvok hadde termen Gresk filosofi og det var nødvendig å gå en runde på om denne termen skulle faktoreres til Filosofi + Gresk oldtid eller beholdes som i norvok. Her tok vi kontakt med UBOs fagansvarlige og landet på at termen skulle tas inn og brukes på klassisk gresk filosofi som vist under:

ANBEFALT TERM

Gresk filosofi

TYPE

Innholdsbeskrivende emne

OVERORDNEDE BEGREPER

(filosofi etter type)

HENVISNINGSTERM

Gresk filosofi

IDENTIFIKATOR

HUME66889

REDAKSJONELLE BEMERKNINGER

Brukes om klassisk gresk filosofi
 Lukket bemerkning: norvok
 Lukket bemerkning: ubo24

Nyere gresk filosofi vil faktoriseres som Filosofi + Hellas.

Begrepsavklaringer

Det har blitt lagt mye arbeid inn på å legge inn begrepsavklaringer som i eksempelet under:

ANBEFALT TERM

Amerikareisen

TYPE

Innholdsbeskrivende emne

DEFINISJON

Amerikareisen betegner det å reise til (Nord)-Amerika, ofte for å slå seg ned. <naob.no>

Kilden for definisjonen oppgis alltid (her Det Norske Akademis ordbok).

Proveniens

For alle nye termer som innlemmes ble det notert hvilket vokabular termen kommer fra og hvilket år termen ble en del av Humord (se Redaksjonelle bemerkninger i eksempelet under):

ANBEFALT TERM

Amerikareisen

TYPE

Innholdsbeskrivende emne

DEFINISJON

Amerikareisen betegner det å reise til (Nord)-Amerika, ofte for å slå seg ned. <naob.no>

OVERORDNEDE BEGREPER

[Utvandring](#)

HENVISNINGSTERM

Amerikareisa

IDENTIFIKATOR

HUME66256

REDAKSJONELLE BEMERKNINGER

Lukket bemerkning: norvok
 Lukket bemerkning: ubo24

Vurdering av «gråsoner»

I noen tilfeller har det vært grunn til å undersøke om en term er korporasjon eller likende og dermed ikke hører hjemme i Humord. Det var eksempelvis enkelt å fastslå at Stortinget er en korporasjon. Termen Norske synode ligger mer i gråsonen mellom korporasjon (610) og innholdsbeskrivende emneord (650). I slike tilfeller sjekket vi gjerne mot [BARE \(Felles autoritetsregister for personer og korporasjoner\)](#) og/eller [Library of Congress authorities](#) for å finne samme eller tilsvarende eksempler. Som vi ser av eksempelet under, vurderer Library of Congress Authorities Norwegian Synod of the American Evangelical Lutheran Church (Norwegian Synod) til å ikke være et innholdsbeskrivende emneord:

110 2_ |a Norwegian Synod of the American Evangelical Lutheran Church
368 __ |a Christian sects |2 lcsb
370 __ |f Lake Mills (Iowa) |2 naf
372 __ |a Lutheran Church |a Norwegian Americans |2 lcsb
377 __ |a eng
410 2_ |a Little Norwegian Synod
410 2_ |a Norwegian Synod (U.S. : 1918-1958)

Basert på dette, ble ikke termen innlemmet i Humord. Slike termer hører hjemme i BARE.

Hvordan er termen brukt, hvor mye er termen brukt?

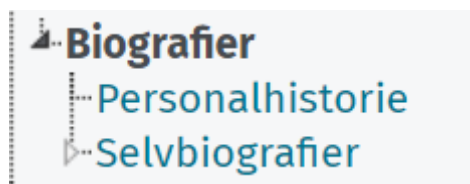
I andre tilfeller har det vært nødvendig å forstå hvordan begrepet har vært brukt i norvok. Da var det viktig å gå til selve postene som lå til grunn for norvok-termen. Et eksempel her, er termen Iskirken. Etter å ha undersøkt saken, opprettet vi innførselen i Humord med kvalifikator (forklarende parentes) og definisjon:

ANBEFALT TERM	Iskirken (Symbol)
TYPE	Innholdsbeskrivende emne
DEFINISJON	Iskirken er et symbol i Henrik Ibsens Brand <ibsensenteret>
OVERORDNEDE BEGREPER	Litterære symboler
HENVISNINGSTERM	<i>Iskyrkja (Symbol)</i>
IDENTIFIKATOR	HUME66260
REDAKSJONELLE BEMERKNINGER	Lukket bemerkning: norvok Lukket bemerkning: ubo24

Flere termer har også svært lite litteraturbelegg i norvok. Et eksempel på dette er Borgerkrigstiden. Fagansvarlig i historie ved UBO mente at Borgerkrigstiden (eller innbyrdeskrigene) var et lite brukt begrep. Ved nærmere konsultasjon av datagrunnlaget, fant vi ikke tilstrekkelig belegg hos NB til å innlemme termen.

Synonymer/nærsynonymer

Det var heller ikke sjeldent at Humord hadde termer som lå nær opptil termen som var brukt i Norvok. Da måtte vi vurdere om termen fra Norvok skulle innlemmes eller legges inn som et nærsynonym. Et eksempel i så måte er Personalhistorie (brukt om familieoversikter i en likpreken). Her var vi i tvil om termen kunne være et nærsynonym til Biografier (som er et innholdsbeskrivende emneord i Humord). Vi landet på at Personalhistorie er et mye snevrere begrep og innførte dette som en term under Biografier i hierarkiet:

Hvor mye er termen i bruk i fagmiljøene?

Flere termer knyttet til fagterminologi innen teatervitenskap, var vanskelig å behandle fordi vi følte oss usikre på hvor etablert termene var. Her hadde vi stor hjelp av å lene oss på kompetansen som finnes i Senter for Ibsen-studier. Dette førte til at termen Jødisk teater ikke ble opprettet, mens Stumteater ble tatt inn som term.

Litterære karakterer og litterære steder

Norvok hadde, ikke uventet, termer for litterære karakterer som opptrer i sentrale verk i forfatterbibliografiene. Disse er lagt inn i Humord med kvalifikator (forklarende parentes). Vi har lagt vekt på å identifisere hvor de litterære karakterene opptrer som vist i eksempelet under:

ANBEFALT TERM	Geir Brevik (Litterær karakter)
TYPE	Innholdsbeskrivende emne
DEFINISJON	Karakter i Dag Solstads forfatterskap, hentet fra "Irr! Grønt!" <ubo>

Litterære karakterer er tatt med selv om de ikke er identifisert eller kun delvis er identifisert med navn, så lenge det er mulig å identifisere forfatter og verk:

ANBEFALT TERM	Gammelmoderen (Litterær karakter)
TYPE	Innholdsbeskrivende emne
DEFINISJON	Karakter i Knut Hamsuns forfatterskap, hentet fra "Men livet lever" <ubo>

Litterære steder ble også tatt inn i Humord. Disse fikk kvalifikator (Litterære steder):

ANBEFALT TERM	Sirilund (Litterære steder)
TYPE	Innholdsbeskrivende emne
DEFINISJON	Litterært sted i Knut Hamsuns forfatterskap, hentet fra "Pan", "Benoni" og "Rosa" <ubo>

Vi har tidligere også vist eksempel på at termer som betegner litterære symboler er behandlet på samme måte (eksempelet med Iskirken).

Også gjennomgang i NBs vokabular

Samtidig med at vi besluttet om termer skulle inn i Humord eller ei, foregikk det også retting i grunnvokabularet. I eksempelet under ser vi at den sammensatte termen Kvinnelig seksualitet ikke er tatt inn i Humord (rødkodet) og en merknad om at den også er slettet i norvok:

Kvinnelig seksualitet	slettet i norvok
-----------------------	------------------

Et oppslag i norvok viser at termen ikke opptre der lenger:

- 206. Kvinnefrigjøring
- 207. Kvinnehat
- 208. Kvinnehistorie
- 209. *Kvinnelige forfattere* USE Forfattere
- 210. *Kvinnelige skuespillere* USE Skuespillere

NBs emneordsliste for faglitteratur (nbiemnfag)– spesielle forhold

Faktorisering

Som nevnt innledningsvis bestod dette vokabularet i stor grad av sammensatte termer som etter Humord-praksis blir faktorisert. Dette gjaldt eksempelvis termer med adjektiv som innebærer etnisitet etterfulgt av substantivet barnelitteratur, for eksempel Afghansk barnelitteratur. Det var også mange andre eksempler på typer av sammensatte termer, som Bildebokanalyse, hvor man etter Humord-praksis vil bruke løsningen Bildebøker + Analyse.

Vi hadde også en del eksempler på sammensatte termer med ordet «historie» som endelse. Disse skal også faktorerises etter Humord-praksis. Eksempler her er Australsk barnelitteraturhistorie eller Kulturhistorie.

Vurdering av «gråsoner»

Ellers har vi også luket bort termer som er korporasjoner og hører hjemme i Felles autoritetsregister for personer og korporasjoner (BARE). Et eksempel på dette er korporasjonen Foreningen !les.

En term som Mulan-myten ble heller ikke tatt inn i Humord fordi Hua, Mulan (legendarisk karakter) finnes som personnavn i BARE og kan kombineres med Humord-termen Myter.

100 1_ |a Hua, **Mulan** |c legendarisk karakter

400 0_ |a **Mulan** |c legendarisk karakter

Synonymer/nærsynonymer og delvis overlapp

I alt 538 termer ble vurdert som overlappende eller delvis overlappende. I noen tilfeller er det kun presisjonsnivå (Kongelige kontra Kongelige personer), bøyingsform (Barneskole kontra Barneskolen) eller kvalifikatorbruk (Familier kontra Familier (Grupper)) som er ulikt. I andre tilfeller er begrepene brukt ulikt. Mens NBI-lista har Orientalisme – se Imperialisme er dette to separate humord med ulik betydning.

Vi har også eksempler på at en term i nbienmfag er flere termer i Humord-tesaurusen. Et eksempel i så måte er Internasjonalisme som i Humord opptrer i flere faglige hierarkier: Internasjonalisme (Film), Internasjonalisme (Kunst), Internasjonalisme (Litteratur) og Internasjonalisme (Politikk). Innenfor et fagspesifikt emnesystem vil en term som Internasjonalisme tolkes inn i en spesifikk faglig sammenheng som ikke har samme gyldighet i et større og mer generelt emnevokabular. Det er derfor ikke overraskende at denne type problematikk oppstår når man vurderer vokabularene mot hverandre.

Gjennomgangen av nbienmfag ga oss en mengde nye synonymer til Humord.

Eksempler på dette er NBI-terminen Antikkens Rom som er lagt til som henvisning på humordet Romerriket eller at NBI-terminen Innvandrerlitteratur nå henviser til Migrantlitteratur. Terminen Karnevalisme er på sin side presisert med kvalifikator, slik at Karnevalisme (Litteratur) nå viser til humordet Karnivalistisk litteratur.

Endringer i Humords hierarkistruktur

Vi har en mengde tilfeller der vi har sett behovet for å endre på hierarkistrukturen i Humord. Selv om termen Klassikere fra nbienmfag ikke er innlemmet, har dette ført til at vi har lagt humordet Klassikerbegrepet også underordnet Litteraturteori:

ANBEFALT TERM

Klassikerbegrepet

TYPE

Innholdsbeskrivende emne

DEFINISJON

Forestillingen om hva som gjør en kunstner eller et kunstverk til en klassiker <UBO>

OVERORDNEDE BEGREPER

[Kunstteori](#)
[Litteraturteori](#)

Litterære priser

En særskilt utfordring i nbienmfag var utvalget av litterære priser. I samarbeid med NB valgte vi ut de prisene som har mest relevans i Norge. Dette resulterte i opprettelsen av 10 konkrete priser, blant annet denne:

ANBEFALT TERM

ALMA-prisen

TYPE	Innholdsbeskrivende emne
DEFINISJON	Litteraturpriset till Astrid Lindgrens minne er verdens største barne- og ungdomslitteraturpris. <SNL>
OVERORDNEDE BEGREPER	Litteraturpriser
HENVISNINGSTERM	ALMA-prisen Litteraturpriset till Astrid Lindgrens minne
IDENTIFIKATOR	HUME66106
REDAKSJONELLE BEMERKNINGER	Lukket bemerkning: nbiemnfag Lukket bemerkning: ubo24

19 andre litterære priser ble ikke tatt med. At antallet priser var så høyt i utgangspunktet, kan forklares med at vokabularet er en oversettelse av en internasjonal emneordliste.

Resultat og måloppnåelse

Det konkrete resultatet av gjennomgangen er gjengitt under. Totalt har vi innlemmet 471 nye termer. I tillegg har gjennomgangen ført til at mange synonymer og nærsynonymer er kommet til og økt ordtilfanget. I tillegg har vi fått rettet opp feil og mangler i Humord og i mange tilfeller forbedret hierarkiene. I sum har dette ført til forbedrete faglige hierarkier, større fullstendighet og mer konsistens for indekserere samt økt gjenfinning for sluttbrukerne.

Vi konkluderer dermed med at Humord-tesaurusen er blitt et bedre produkt etter gjennomgangen med Nasjonalbiblioteket.

Emnevokabular for spesialbibliografier (norvok)

Ikke innlemmet i Humord: 176 termer

Nyopprettede termer i Humord: 423 termer

NBs emneordliste for faglitteratur (nbiemnfag)

Ikke innlemmet (vesentlig sammensatte termer): 342 termer

Nyopprettede termer i Humord: 48 termer

Måloppnåelse i forhold til opprinnelig søknad

I søknaden til Nasjonalbiblioteket satte vi opp følgende mål for prosjektet:

- NBs vokabularer vil innlemmes i en tesaurusstruktur som gir et bedre utgangspunkt for tilpasning til semantisk web enn nåværende løsning
- NBs vokabularer blir tospråklige (norsk og engelsk)
- NBs vokabularer får definisjoner ved behov

- NBs vokabularer blir mappet til Deweys desimalklassifisering og innlemmet i Norsk webDewey
- Humord-tesaurusen får tilførsel av nye termer og henvisninger til termer som allerede er etablert
- De faglige Humord-hierarkiene styrkes
- Deltakerne i Humord-samarbeidet får en forbedret tesaurus
- Brukerne av NB-vokabularene kan bli deltakere i Humord-samarbeidet
- NBs emneordsvokabularer må ikke lenger vedlikeholdes og videreføres i NB

Vi mener at alle målene er innfridd. I lys av beslutningene om at NB skal gå over til å bruke Humord for de spesialbibliografiene der det tildeles emneord, ble det gitt opplæringskurs i Humord 27. august der NB hadde flere deltakere. Vi ser fram til et videre samarbeid med svært kompetente medarbeidere. At Nasjonalbiblioteket nå er med i Humord-samarbeidet på visse områder er en styrke for hele Humord-samarbeidet og også biblioteksektoren som sådan.

Forslag til videre arbeid

Vi har tidligere nevnt referatet fra seksjonsledermøtet på NB i februar. I tillegg til det som allerede er sitert, er det flere andre momenter som er interessant å merke seg fra referatet:

Når arbeidet med å KI-genererte nøkkelord starter, skal det vurderes om det er hensiktsmessig å gjøre oppslag mot Humord for å forbedre kvaliteten på termene som genereres.

Utviklingen av Humord som et felles emneordssystem for fagbibliotekene er et viktig infrastrukturiltak som NB støtter gjennom prosjektmidler, deltakelse og bruk der det er hensiktsmessig.

Vi starter en diskusjon om hvorvidt det er hensiktsmessig at Samisk bibliografi tar i bruk Humord. Det må undersøkes hvor stor overlapp det er mellom vokabularene, om hvordan termer som mangler, kan komme med og hvilke konsekvenser et bytte av emneordssystem vil få.

Når det gjelder KI, er UBO Associated Partner i en [Interreg](#)-søknad hvor NB er Project Partner. UBO vil, dersom prosjektet får støtte, teste løsninger for KI-støttet emneordsarbeid. Vi ser for oss et mulig samarbeid med NB på dette området.

Vi støtter forslaget om å gå videre med samarbeid om å vurdere integrering av Samisk bibliografi i Humord. Vi mener at vi gjennom inneværende prosjekt (og tidligere) har utviklet både metodikk og arbeidsformer som vil være nyttige i en slik prosess.

Prosjektdeltakere og andre involverte

Fra UBO: Øystein Walthaug, Vibeke Stockinger Lundetræ, Unni Knutsen

Fra NB: Elin Grønneberg, Ingebjørg Rype, Anne Kristin Lande, Sofie Arneberg

Kristin Kosberg ved Senter for Ibsen-studier har vært en faglig støtte gjennom prosjektperioden.

Litteraturliste

Ohren, Oddrun Pauline, Heggø, Dan Michael Olsen, Hougaard, Berit Sonja, Johnsen, Lars Gunnarsønn Bagøien, Knutsen, Unni, Kuldvere, Lembi Viola, Lundetræ, Vibeke Stockinger, Lundevall, Mari, Rydland, Kirsten, Rype, Ingebjørg & Tjelta, Torstein. (2015). *En norsk generell tesaurus?* Oslo: Nasjonalbiblioteket.

Universitetet i Oslo, Universitetsbiblioteket, Avdeling for samlinger og digitale tjenester. (2024). *Håndbok for Humord og Real­fagstermer*. <https://www.ub.uio.no/bruk/sok-i-hele-biblioteket/emneord/humord/pdf/handbok-for-humord-og-realfagstermer.pdf>

Vedlegg 1 Økonomirapport

Prosjektnummer 104385 Tesaurus
Referanse 2023/180-5

Regnskap pr. 19.09.2024

Inntekt Nasjonalbiblioteket
Egenfinansiering UB
Lønnskostnader
Indirekte kostnader
Sum

	2023	2024	Sum
Inntekt Nasjonalbiblioteket	-240 000,00		-240 000,00
Egenfinansiering UB	-31 173,74	-153 705,86	-184 879,60
Lønnskostnader	31 173,74	308 170,24	339 343,98
Indirekte kostnader		85 535,62	85 535,62
Sum	-240 000,00	240 000,00	0,00

Andel Nasjonalbiblioteket
Andel Universitetsbiblioteket
Sum

56,49 %
43,51 %
100,00 %

Oslo, 19.09.2024

Grete Christina Lingjærde

Grete Christina Lingjærde
Underdirektør
Samlinger og digitale tjenester

Thomas Nilsen

Thomas Nilsen
Seniorrådgiver

**BIBLIOTEKDIREKTØRENS STAB
POSTBOKS 1085 BLINDERN
0317 OSLO**